

**ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

ШКУТА ОЛЕГ ОЛЕГОВИЧ

УДК 343.81

**ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук**

Ірпінь – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі кримінального права юридичного факультету
Класичного приватного університету

Науковий консультант:

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Богатирьов Іван Григорович,

Університет державної фіскальної служби України,
професор кафедри кримінального права та кримінології

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Головкін Богдан Миколайович,

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,

завідувач кафедри кримінології

та кримінально-виконавчого права

доктор юридичних наук, професор

Колб Олександр Григорович,

Міжнародний економіко-гуманітарний

університет імені Степана Дем'янчука,

проректор з навчально-методичної роботи

доктор юридичних наук, професор

Хряпінський Петро Васильович,

Національний технічний університет

«Дніпровська політехніка»,

професор кафедри кримінального права і кримінології

Захист відбудеться «09» листопада 2018 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 27.855.03 в Університеті державної фіскальної служби України за адресою: 08205, Київська область, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Університету державної фіскальної служби України за адресою: 08205, Київська область, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31.

Автореферат розіслано «09» жовтня 2018 року

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

І. В. Грицюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Кримінально-виконавча система України сьогодні перебуває на черговому етапі свого реформування і становить комплекс державно-правових, соціально-економічних та психолого-педагогічних інститутів, які в сукупності забезпечують діяльність органів і установ виконання покарань та пробації Міністерства юстиції України відповідно до Євроінтеграційного вектора розвитку нашої держави.

Поступові зміни в українському суспільстві на рубежі ХХ–ХХІ стст., які обумовлені вступом України до Ради Європи і ратифікацією ряду міжнародно-правових актів, відобразилися на стані функціонування цього соціального інституту. За часів СРСР і упродовж перших років після здобуття Україною незалежності кримінально-виконавча система була структурним елементом Міністерства внутрішніх справ (МВС), з 1998 р. відокремилася в самостійний центральний орган виконавчої влади, а з 2016 р., згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 18.05.2016 № 343 «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції», ця система перейшла у сферу підпорядкування Міністерства юстиції України.

Підпорядкування кримінально-виконавчої системи Міністерству юстиції України викликало у науковій спільноті неоднозначність розуміння таких концептуальних питань: спроможність Міністерства юстиції України забезпечити ефективну реалізацію правоохоронної функції такої системи; розв'язання проблеми демілітаризації при одночасному збереженні робочих місць пенітенціарного персоналу; проведення аудиту установ виконання покарань через зменшення кількості засуджених; приведення умов відбування покарань до міжнародних пенітенціарних стандартів тощо.

У контексті новітніх реформаційних процесів ХХІ ст. становлення і розвиток кримінально-виконавчої системи України потребує перегляду теоретико-прикладних засад у галузі кримінально-виконавчого права. Водночас таке реформування не може бути успішно вирішено без урахування історичного минулого вітчизняної кримінально-виконавчої системи, що обумовило постановку перед дослідженням відповідних задач. Зокрема, серед ряду важливих історико-правових та кримінально-виконавчих проблем становлення й розвитку кримінально-виконавчої системи особливий інтерес становить: недосконалість нормативно-правового забезпечення, переважно у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, яке за двадцять шість років змінювалося більше ста разів, іноді не завжди правильно; недосконалість системи забезпечення режиму в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах; повільна реорганізація виробництва, тому що у сучасних умовах державне фінансування не може задовольнити і покрити всі витрати, необхідні для нормальної роботи органів і установ виконання покарань, і не дозволяє спрямовувати зароблені кошти на розвиток виробництва; відсутність

державних замовлень на продукцію, що виготовляється підприємствами установ виконання покарань, та низький рівень залучення засуджених до праці (залишаються не працевлаштованими понад 80 % працездатних засуджених); потреба в реконструкції, перепрофілюванні та капітальних ремонтах значної кількості будівель, споруд та інженерних мереж установ виконання покарань і будівництва нових слідчих ізоляторів; відсутність блочного розміщення засуджених (у приміщеннях казарменого типу утримуються по кілька десятків засуджених та осіб, які тримаються під вартою); низький рівень забезпечення органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів засобами індивідуального захисту, приладами дозиметричного та хімічного контролю, які вичерпали термін експлуатації, що не дозволяє забезпечити повною мірою захист персоналу, засуджених та осіб, які тримаються під вартою, від надзвичайних ситуацій техногенного, природного і воєнного характеру; низький соціально-правовий захист персоналу органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, що сприяє поширенню корупції; значне фізичне та психологічне перевантаження персоналу органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів потребують від Міністерства юстиції України створити власну базу для проведення медичного та медико-реабілітаційного обслуговування персоналу тощо.

Теоретичним і практичним підґрунтям дослідження зазначених проблем стали праці відомих вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема: Г. А. Аванесова, С. М. Алфьорова, П. П. Андрушка, Ю. М. Антоняна, Л. В. Багрій-Шахматова, Є. Ю. Бараша, Ю. В. Бауліна, О. М. Бандурки, О. В. Беци, І. Г. Богатирьова, О. І. Богатирьової, Є. М. Бодюла, В. І. Борисова, В. В. Василевича, В. В. Голіни, Б. М. Головкина, С. К. Гречанюка, М. Я. Гуцуляка, Т. А. Денисової, О. М. Джужі, А. І. Долгової, В. М. Дрьоміна, В. П. Ємельянова, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, Т. В. Корнякової, О. О. Книженко, В. В. Коваленка, О. Г. Колба, В. В. Кондратішиної, В. Я. Конопельського, І. М. Копотуна, О. М. Костенка, В. О. Корчинського, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, С. С. Мірошніченко, О. А. Мартиненка, М. І. Мельника, В. О. Меркулової, А. В. Мисливого, В. О. Навроцького, В. І. Осадчого, Р. М. Підвисоцького, О. Б. Пташинського, М. С. Пузирьова, Г. О. Радова, С. С. Рогульського, А. В. Савченка, В. П. Севостьянова, О. В. Старкова, В. В. Сташиса, А. Х. Степанюка, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, В. П. Тихого, В. М. Трубникова, С. Я. Фаренюка, В. Б. Харченка, П. В. Хряпінського, П. Л. Фріса, С. В. Царюка, В. І. Шакуна, Ю. С. Шемшученка, Д. В. Ягунова, І. С. Яковець, Н. М. Ярмиш, С. С. Яценка, М. М. Яцишина та ін.

Вищевказані вчені зробили вагомий внесок у теорію і практику розвитку кримінально-виконавчої системи України, їхні праці заклали теоретичні основи розроблення нової пенітенціарної доктрини держави у XXI ст. та наукових концепцій у цій сфері суспільно-правових відносин. Водночас аналіз їхніх праць свідчить про те, що проведені дослідження стосувалися в основному лише окремих

прикладних (хоча, безперечно, і важливих) питань функціонування кримінально-виконавчої системи України.

Викладене засвідчує відсутність нині комплексного дослідження саме теоретико-прикладних засад функціонування кримінально-виконавчої системи України, що свідчить про актуальність теми та зумовлює потребу проведення відповідного наукового пошуку.

З огляду на це, проведене теоретико-прикладне дослідження кримінально-виконавчої системи України саме з цих позицій дозволить як теоретикам, так і практикам розгорнути не тільки наукову дискусію з окремих її положень, а і використати її з метою прогресивного реформування такої системи Міністерством юстиції України та трансформації її в пенітенціарну систему України. Крім того, уявлення про кримінально-виконавчу систему України нами не зводиться до окремих визначень її формалізованих аспектів, пов'язаних в основному з розглядом правових процедур, що регламентують порядок і умови виконання та відбування покарань на тому чи іншому етапі розвитку українського суспільства, ставимо за мету сконструювати таку теоретико-прикладну модель кримінально-виконавчої системи, яка була б сумісною з концепцією громадянського суспільства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження ґрунтується на положеннях Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015; Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, схваленої Указом Президента України від 8 листопада 2012 р. № 631/2012; Пріоритетних напрямках розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених 3 березня 2016 р. на загальних зборах Національної академії правових наук України; відповідає тематиці Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів та установ, що належать до сфери управління Міністерства юстиції України, на період 2013–2017 рр. та виконана в межах науково-дослідних робіт Класичного приватного університету «Кримінальне право, кримінологія та кримінально-виконавче забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина (державний реєстраційний номер 0110U003958) та «Вплив правової інтеграції на кримінально-правову, кримінально-виконавчу системи та запобігання злочинності в Україні» (державний реєстраційний номер 0116U008203). Тему дисертації затверджено Вченою радою Класичного приватного університету 27 квітня 2016 року (протокол № 7).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дослідження є здійснення наукового аналізу й обґрунтування теоретико-прикладних засад функціонування кримінально-виконавчої системи України, визначення її сутнісних характеристик з точки зору сучасної теорії права, основних напрямів удосконалення й розвитку на сучасному історичному етапі українського державотворення.

Для досягнення цієї мети визначені такі основні *задачі*:

- обґрунтувати кримінально-виконавче право як нормативно-правову основу кримінально-виконавчої системи;
- визначити теоретико-правові та методологічні засади дослідження кримінально-виконавчої системи України;
- охарактеризувати концептуальні засади реформування кримінально-виконавчої системи України;
- висвітлити генезу становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України з метою визначення її в системі інших інститутів держави й суспільства;
- здійснити компаративний аналіз функціонування пенітенціарних систем України та зарубіжних країн;
- сформулювати визначення кримінально-виконавчої політики і розкрити її зміст;
- охарактеризувати принципи кримінально-виконавчої політики як концептуальної основи функціонування кримінально-виконавчої системи;
- здійснити аналіз реалізації кримінально-виконавчої політики в процесі забезпечення виконання покарань;
- окреслити проблемні питання реалізації кримінально-виконавчої політики в процесі запобігання злочинності;
- визначити місце та роль кримінально-виконавчої системи в механізмі держави;
- обґрунтувати потребу взаємодії кримінально-виконавчої системи з іншими державними органами і громадськими організаціями;
- надати ґрунтовну оцінку ефективності функціонування кримінально-виконавчої системи;
- розробити теоретико-прикладну концепцію розвитку кримінально-виконавчої системи України у XXI ст.;
- сформулювати загальні засади вдосконалення функціонування кримінально-виконавчої системи України та її трансформації у пенітенціарну систему.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають та розвиваються у кримінально-виконавчій сфері функціонування Міністерства юстиції України.

Предмет дослідження – теоретико-прикладні засади функціонування кримінально-виконавчої системи України.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, виконання обумовлених нею задач, забезпечення наукового обґрунтування результатів дослідження використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, які застосовуються в юридичній науці, зокрема: *герменевтичний* метод – для пізнання й інтерпретації текстів монографічних видань, наукових статей, навчальних матеріалів, що дозволило розкрити зміст та узагальнити відповідні теоретико-прикладні положення (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3); *історико-правовий* – для визначення витоків становлення кримінально-виконавчої системи України (підрозділ 2.1); *порівняльно-правовий (компаративний)* – для зіставлення функціонування

кримінально-виконавчої системи України та зарубіжних країн (підрозділ 2.2); *системно-структурний* метод – для поглибленого вивчення кримінально-виконавчої системи України в науковій юридичній літературі та визначення місця й ролі кримінально-виконавчої системи в механізмі держави (підрозділи 1.3, 4.1); *формально-логічний* – для розкриття принципів кримінально-виконавчої політики як концептуальної основи функціонування кримінально-виконавчої системи (підрозділ 3.2); *соціологічний* – для з'ясування позицій і думок як учених, так і практиків на кримінально-виконавчу політику як засіб забезпечення виконання покарань та засіб запобігання злочинності (підрозділи 3.3, 3.4); *структурно-функціональний* – для комплексного дослідження взаємодії кримінально-виконавчої системи з іншими державними органами і громадськими організаціями (підрозділ 4.2); *догматичний* – для оцінювання ефективності функціонування кримінально-виконавчої системи (підрозділ 4.3); *статистичний* – для опрацювання статистичних показників функціонування Державної пенітенціарної служби України за 2010–2016 рр. та Міністерства юстиції України за 2016–2017 рр.; *моделювання* – при розробленні Концепції розвитку кримінально-виконавчої системи України у XXI ст.

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнені дані, отримані під час аналізу статистичних показників функціонування Державної пенітенціарної служби України за 2010–2016 рр. та Міністерства юстиції України за 2016–2017 рр.; результати анкетування 588 працівників установ виконання покарань у Дніпропетровській, Київській, Чернігівській, Харківській та Херсонській областях; результати анкетування 960 засуджених у вищезазначених областях. У роботі також використано інформацію, яка висвітлена в оглядах, бюлетенях, інформаційних листах, наказах Державної пенітенціарної служби України та Міністерства юстиції України.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що вказана дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням теоретико-прикладних засад функціонування кримінально-виконавчої системи України, у якому сформульовано й обґрунтовано ряд концептуальних наукових положень, висновків і рекомендацій, які є визначальними для подальшого розвитку кримінально-виконавчої доктрини і трансформації її в пенітенціарну, а саме:

вперше:

– виокремлено чинники, урахування яких при побудові методологічної основи дослідження дало змогу обґрунтувати кримінально-виконавче право як нормативно-правову основу кримінально-виконавчої системи, а саме: 1) важливість і специфіка теоретичних і практичних завдань, що стоять перед юридичною наукою в кримінально-виконавчій сфері в процесі її реформування; 2) комплексний характер самої науки кримінально-виконавчого права, що вимагає від дослідника знання значної кількості самостійних дисциплін, у тому числі й неюридичних; 3) розмаїття методів кримінально-виконавчих досліджень, які залучаються з підключенням інших галузей права та інших наук, зокрема історії, політології, соціології, логіки,

психології, педагогіки тощо;

– сформульовано авторську позицію, згідно з якою сучасна кримінально-виконавча система включає в себе всі види установ і органів держави, що здійснюють і забезпечують діяльність із виконання кримінальних покарань та пробації. До неї варто відносити не тільки місця позбавлення волі (на чому наполягає значна частина дослідників), а й інші структурні підрозділи, задіяні у сфері кримінально-виконавчих правовідносин;

– завдяки теоретичним напрацюванням та отриманим результатам запропоновано авторську класифікацію функцій кримінально-виконавчої системи, а саме: 1) кримінально-виконавчу (загальний вектор діяльності, що диференціюється на підфункції, залежно від елементів мети покарання, мети і завдань кримінально-виконавчого законодавства, кримінально-виконавчої характеристики засуджених (жінки, неповнолітні, довічники, інваліди тощо); 2) виправно-ресоціалізаційну (ст. 1 «Мета і завдання кримінально-виконавчого законодавства України», ст. 6 «Виправлення і ресоціалізація засуджених та їх основні засоби» КВК України). При цьому, зважаючи на законодавчі положення ч. 3 ст. 6 КВК України, в її межах потрібно виділяти підфункції у сферах: забезпечення встановленого порядку виконання та відбування покарання (режиму), забезпечення реалізації пробації, залучення засуджених до суспільно корисної праці, проведення з ними соціально-виховної роботи, організації загальноосвітнього і професійно-технічного навчання, громадського впливу; 3) запобігальну (ст. 1 «Мета і завдання кримінально-виконавчого законодавства України»). При цьому основними суб'єктами реалізації цих функцій є оперативні підрозділи виправних колоній; 4) оперативно-розшукову (ст. 1, 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», ст. 104 КВК України «Оперативно-розшукова діяльність у виправних колоніях»; 5) правозастосовні та правоохоронні функції (ст. 6 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»);

– сформульовано авторське визначення кримінально-виконавчої системи держави як сукупності органів і установ, підпорядкованих центральному органу виконавчої влади (Міністерству юстиції України), що забезпечує формування й реалізує державну політику у сфері виконання покарань та пробації, функціонування яких у взаємодії з іншими соціальними інститутами підпорядковано досягненню мети захисту особи, суспільства й держави шляхом виправлення засуджених, ресоціалізації осіб, які відбули покарання, запобігання вчинення нових кримінальних правопорушень як засудженими, та і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими;

– виокремлено системоутворюючі ознаки, що становлять зміст поняття «кримінально-виконавча політика», а саме: 1) визначення основних напрямів, форм, методів і засобів як правотворчої, так і правозастосовної діяльності; 2) визначення відповідних державних органів і установ виконання покарань, пробації та реалізації

заходів соціальної адаптації; 3) визначення інших державних органів, які причетні до кримінально-виконавчої діяльності; 4) визначення змісту діяльності громадськості й окремих громадян у процесі виконання/відбування покарань, пробації та реалізації заходів соціальної адаптації; 5) визначення об'єму й змісту сфери кримінально-виконавчих правовідносин;

– запропоновано вважати принципи формування та реалізації кримінально-виконавчої політики й функціонування кримінально-виконавчої системи України, відмінні від принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань (ст. 5 КВК України). Серед них такі: 1) принцип різноманітності видів та підвидів кримінально-виконавчих установ, що враховує необхідність і доцільність роздільного (ізолюваного) тримання окремих категорій засуджених; 2) принцип розміщення кримінально-виконавчих установ на території держави, з урахуванням оптимального поєднання вимог відбування покарання засудженими переважно у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до їхнього місця проживання до засудження; 3) принцип організації праці засуджених, як правило, на власних підприємствах кримінально-виконавчих установ;

– виокремлено критерії оцінювання ефективності функціонування кримінально-виконавчої системи, з урахуванням таких факторів, як: 1) адміністративно-територіальний (правовий фактор); 2) ресурси витрачені на функціонування кримінально-виконавчої системи (економічний фактор); 3) постпенітенціарний і пенітенціарний рецидив (фактор ризику кримінально-правової політики); 4) ступінь суспільного схвалення результатів функціонування кримінально-виконавчої системи (фактор суспільного схвалення); 5) коефіцієнт неправомірного поведіння (фактор насильства, знущання, катування); 6) визнання прав і свобод засуджених (фактор захищеності засуджених);

– розроблено авторську Концепцію розвитку кримінально-виконавчої системи України у XXI ст., яка базується на таких ключових аспектах: раціональна гуманізація умов відбування покарання в місцях позбавлення волі, удосконалення системи установ виконання покарань, перехід до повної трудової зайнятості засуджених, вирішення проблем фінансування кримінально-виконавчої системи;

удосконалено:

– підходи до розуміння сутності функціонування кримінально-виконавчої системи України в умовах її реформування під егідою Міністерства юстиції України. Зокрема, ця система становить комплекс державно-правових, соціально-економічних та психолого-педагогічних інститутів, які в сукупності забезпечують діяльність органів і установ Міністерства юстиції України у сфері виконання кримінальних покарань та пробації відповідно до Євроінтеграційного вектора розвитку нашої держави;

– визначення окремих структурних компонентів механізму оптимального виконання покарань, що є квінтесенцією побудови в Україні кримінально-

виконавчої системи нового європейського типу. Зокрема, під «виконанням покарання» запропоновано розуміти діяльність уповноважених державою органів і установ із реалізації приписів норм кримінально-виконавчого законодавства, спрямованої на досягнення мети і завдань покарання; «механізм виконання покарання» розглянуто як систему, що містить взаємопов'язані елементи (норми права, суб'єкти, об'єкти, зв'язки між ними), за допомогою яких реалізуються приписи норм кримінально-виконавчого законодавства;

– структурно-логічні зв'язки між суб'єктами виконання та відбування покарань, у результаті чого виокремлено такі ключові моменти (зв'язки): 1) права суб'єктів відбування покарань корелюють обов'язки суб'єктів виконання покарань; 2) реалізація законних інтересів засуджених (зміна умов тримання, заміна невідбутої частини покарання більш м'яким, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання) залежить від ступеня їхнього виправлення, оцінювання якого здійснює адміністрація органів і установ виконання покарань; 3) правослухняна, або протиправна, поведінка суб'єктів відбування покарань чинить безпосередній вплив на оцінювання ефективності діяльності суб'єктів виконання покарань;

– соціально-правову природу процесу виконання/відбування покарань з позицій трансформації кримінально-виконавчої системи в пенітенціарну (виправну) шляхом запровадження в кримінально-виконавчу науку поняття «карально-виправний процес», що реалізовується на виконанні мети покарання в аспекті діяльності органів і установ виконання покарань;

– теоретичні підходи до вироблення методології дослідження кримінально-виконавчої системи України. Зокрема, під час проведення відповідного наукового пошуку запропоновано враховувати таке: 1) системність при виборі конкретних методів наукового пізнання; 2) принципи циклічності та наступності розвитку кримінально-виконавчої системи; 3) урахування специфіки галузевого правового регулювання; 4) доцільність розроблення механізму, за якого кримінально-виконавча система набуває принципово нових властивостей;

– бачення щодо кримінально-виконавчої політики, під якою потрібно розуміти визначення основних напрямів, форм, методів і засобів правотворчої та правозастосовної діяльності відповідних державних органів, громадських інститутів й окремих громадян у сфері виконання покарань, пробації та реалізації заходів соціальної адаптації осіб, які відбувають чи відбули покарання, у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк;

– понятійно-семантичний апарат науки кримінально-виконавчого права у контексті його поступальної трансформації в пенітенціарне право. Зокрема, обґрунтовано, що як за змістом, так і за формою правові категорії типу «пенітенціарне право» та «кримінально-виконавче право» тощо не є тотожними, і це потрібно враховувати при формуванні національних нормативно-правових актів у сфері виконання кримінальних покарань та пробації;

– поняття «принципи кримінально-виконавчої політики» як загальні керівні положення, ідеї, імперативні вимоги, які становлять основу формування та реалізації державної політики у сфері виконання покарань та пробації, характеризують її сутність та призначення в суспільстві й мають доктринальне вираження та нормативно-правове закріплення;

– понятійний апарат науки кримінально-виконавчого права, а саме концептуальні положення кримінально-виконавчої політики визначено як діяльність уповноважених суб'єктів (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України) щодо формування та реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, яка враховує положення чинного законодавства, сучасної правової доктрини, а також стан та перспективи функціонування кримінально-виконавчої системи;

дістали подальшого розвитку:

– наукові погляди на особливості норм кримінально-виконавчого законодавства порівняно із законом про кримінальну відповідальність, однією з яких виокремлено регламентацію порядку й умов виконання та відбування покарань. Зокрема, наголошено, що така регламентація, хоч і являє собою дуалізм взаємодії двох суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин – адміністрації органів і установ виконання покарань та засуджених, проте припускає чітку диференціацію на: 1) порядок виконання покарань (забезпечується адміністрацією зазначених інституцій); 2) умови відбування покарань (стосуються засуджених);

– думки вітчизняних учених (І. Г. Богатирьова, Є. М. Бодюла, О. М. Джужі, А. В. Кирилюка, В. В. Коваленка, О. Г. Колба, В. В. Кондратішиної, В. О. Корчинського, В. А. Львовчкіна, В. О. Меркулової, П. П. Михайленка, О. Б. Пташинського, Г. О. Радова, В. П. Севостьянова, А. Х. Степанюка, В. М. Трубникова, С. Я. Фаренюка, І. С. Яковець та ін.) щодо дефініції кримінально-виконавчої (пенітенціарної) системи, які наповнили це поняття сучасним нормативно-правовим змістом, говорячи не лише про позбавлення волі, а і про покарання, не пов'язані з позбавленням волі, каяття, корекцію свідомості засуджених, участь громадськості у їхньому виправленні та ресоціалізації;

– наукове положення щодо структури механізму виконання покарань, згідно з якою такий механізм включає в себе дотримання засудженими установленого порядку відбування покарання, з одного боку, і діяльність адміністрації органів і установ виконання покарань щодо забезпечення відбування покарання – з іншого;

– позиції вчених щодо розгляду кримінально-виконавчої системи у вузькому й широкому розумінні. Авторське розуміння кримінально-виконавчої системи України у світлі реформаційних процесів XXI ст. зводиться до її розгляду в широкому контексті, підтримуючи вектор єдиної державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, забезпечення формування та реалізацію якої нині покладено на Міністерство юстиції України. Водночас зауважено, що включення до пенітенціарної системи навчальних, науково-

дослідних, господарських та інших організацій означатиме змішування кримінально-виконавчих правовідносин з іншими (зокрема, адміністративно-правовими, фінансово-господарськими тощо);

– компаративні засади функціонування кримінально-виконавчих систем України та зарубіжних країн. Зокрема, використання порівняльно-правового (компаративного) методу надало можливість установити типові ознаки пенітенціарних систем країн світу, в частині визначення ключової мети відповідного елемента механізму держави, якою є ізоляція засуджених від суспільства; обґрунтування рівнів безпеки як ключового критерію класифікації пенітенціарних установ; утримання в одиночних камерах з метою гарантування особистої безпеки; визначення диференційованих груп засуджених з метою оптимальної реалізації програм виправного впливу; впровадження окремих елементів прогресивної системи з метою застосування засобів виправлення та ресоціалізації;

– визначення місця та ролі кримінально-виконавчої системи в механізмі держави, яка розглянута як уніфікована модель державного управління, що ґрунтується на визначеній правовій основі і забезпечує ізоляцію засуджених з метою забезпечення суспільства, виправлення і ресоціалізації, запобігання вчинення нових кримінальних правопорушень такими особами, а також інші завдання, які спрямовані на повернення в суспільство законослухняного та повноправного його члена;

– доктринальні положення щодо кримінально-виконавчої політики як засобу забезпечення виконання покарань, складовими якої мають бути також політика у сфері пробації та постпенітенціарної адаптації осіб, звільнених від відбування покарання, пов'язаних з ізоляцією;

– форми взаємодії кримінально-виконавчої системи з іншими державними органами через виокремлення таких функціональних напрямів: 1) взаємодія органів і установ виконання покарань з органами досудового розслідування; 2) взаємодія органів і установ виконання покарань із судами; 3) взаємодія органів і установ виконання покарань з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, благодійними і релігійними організаціями; 4) взаємодія органів і установ виконання покарань з органами Національної поліції України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та викладені у дисертації положення, узагальнення, висновки і рекомендації мають як загальнотеоретичне, так і практичне значення для науки кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права, які можуть бути використані та використовуються у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальших наукових розробок у теорії кримінально-виконавчого права (акт впровадження Академії Державної пенітенціарної служби від 13.06.2017 № 15/09-а);

– *законотворчій діяльності* – для вдосконалення галузевих нормативно-

правових актів системи виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України;

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінологія», «Кримінально-виконавче право» (акт впровадження Університету державної фіскальної служби України від 08.02.2017 № 2);

– *практичній діяльності* – для використання в оперативно-службовій діяльності установ виконання покарань і слідчих ізоляторів Міністерства юстиції України (акт впровадження Південного Міжрегіонального управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України від 12.06.2017 № 03/17).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно проведених досліджень.

У науковій статті «Перші міжнародні пенітенціарні конгреси (1846, 1847, 1857 рр.) як історико-правовий вимір порівняльних кримінально-виконавчих досліджень», підготовленій спільно з М. С. Пузирьовим, автором особисто наведено такі узагальнення щодо характерних рис перших пенітенціарних конгресів (1846, 1847, 1857 рр.): приватна ініціатива їхніх організаторів; відсутність належного висвітлення серед громадськості; благодійно-ліберальний рівень засідань; відсутність практичних рішень з питань, що розглядалися.

У науковій статті «Теорія дослідження пенітенціарної системи України крізь призму науки кримінально-виконавчого права», підготовленій спільно з І. Г. Богатирьовим, автором особисто розкрито роль кримінально-виконавчого права в контексті концептуальних положень сучасної вітчизняної пенітенціарної системи, що дало можливість показати надзвичайну складність такого виду дослідницької діяльності, яка зумовлена: важливістю й специфікою теоретичних і практичних завдань, що стоять перед юридичною наукою в кримінально-виконавчій сфері в процесі її реформування; комплексним характером самої науки кримінально-виконавчого права, що вимагає від дослідника знання значної кількості самостійних дисциплін, у тому числі й неюридичних; розмаїттям методів кримінально-виконавчих досліджень, які залучаються з підключенням інших галузей права та інших наук, зокрема історії, політології, соціології, психології, логіки, педагогіки тощо.

Ідеї та розробки, що належать співавторам, разом з якими були опубліковані наукові статті, в дисертації не використовувалися. Для аргументації окремих положень дисертації використовувалися наукові праці інших учених, на які обов'язково зроблено посилання.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки, що сформульовані в роботі, доповідалися на засіданні кафедри кримінального права юридичного факультету Класичного приватного університету. Результати

дослідження оприлюднено на п'яти міжнародних та одній всеукраїнській науково-практичних конференціях і трьох круглих столах, зокрема: «Держава та правотворчість в сучасній Україні: теорія, практика, перспективи» (м. Дніпро, 2012 р.); «Проблеми протидії злочинності у XXI столітті: вітчизняний та міжнародний досвід» (м. Чернігів, 2015 р.); «Нові завдання та напрямки розвитку юридичної науки у XXI столітті» (м. Одеса, 2016 р.); «Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції» (м. Харків, 2016 р.); «Сучасні тенденції в юридичній науці України» (м. Вінниця, 2016 р.); «Актуальні проблеми модернізації законодавства та освіти в умовах євроінтеграційного поступу України» (м. Чернігів, 2016 р.); «Актуальные вопросы современной юридической науки: теория, практика, методика» (м. Могильов, 2016 р.); «Сучасна кримінально-правова політика України: законотворчість та судова практика (тенденції, проблеми і шляхи їх вирішення)» (м. Дніпропетровськ, 2016 р.); «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх» (м. Київ, 2016).

Основні положення дисертаційної роботи, що регламентують наукову новизну, доповідались на Координаційному бюро з проблем кримінально-виконавчого права відділення кримінально-правових наук Національної академії правових наук України (м. Одеса, 2017 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертаційному дослідженні, відображено в 31 науковій публікації, серед яких одна монографія, 17 наукових статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 4 статті – у зарубіжних періодичних виданнях та 9 тез доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій і круглих столів.

Обсяг і структура дослідження. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів, що включають 12 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 482 сторінки, із них основного тексту – 378 сторінки, список використаних джерел – 64 сторінок (609 найменувань) та 6 додатків на 40 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність обраної теми дисертаційного дослідження, розкриваються стан її наукової розробленості та науково-теоретична основа, зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами; визначаються об'єкт, предмет, мета, задачі та методи дослідження; висвітлюється наукова новизна, практичне значення отриманих результатів та форми їхньої апробації, зазначено структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 «Правові та методологічні засади функціонування кримінально-виконавчої системи України» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Кримінально-виконавче право як нормативно-правова основа кримінально-виконавчої системи» на підставі системного підходу надано

грунтовний аналіз функціонування кримінально-виконавчої системи України як цілісної сукупності взаємозв'язаних елементів, закономірностей з метою здійснення конкретних функцій у процесі виконання і відбування кримінальних покарань та утримання ув'язнених у слідчих ізоляторах. У теоретичному плані зазначено, що проведені дослідження в контексті концептуальних положень сучасної вітчизняної кримінально-виконавчої системи показали надзвичайну складність такого виду дослідницької діяльності, яка зумовлена насамперед: важливістю й специфікою теоретичних і практичних завдань, що стоять перед юридичною наукою в кримінально-виконавчій сфері у процесі її реформування; комплексним характером самої науки кримінально-виконавчого права, що вимагає від дослідника знання значної кількості самостійних дисциплін, у тому числі і неюридичних (пенітенціарна криминологія, пенітенціарна педагогіка, пенітенціарна психологія, соціальна робота тощо); розмаїття методів кримінально-виконавчих досліджень з підключенням інших галузей права та інших наук, зокрема історії, політології, соціології, логіки тощо.

У підрозділі 1.2 «Теоретико-правові та методологічні засади дослідження кримінально-виконавчої системи України» зазначено, що на сьогодні вітчизняна кримінально-виконавча система переживає кризу і потребує виваженої та ґрунтовної реорганізації. Основна ідея такої реорганізації – не проста «зміна вивіски», а формування «нової філософії» діяльності з виконання покарань з метою створення реальних і необхідних умов для виправлення і ресоціалізації засуджених. Основою успішного проведення наміченого курсу реформ є чітке й відповідне сучасним реаліям правове забезпечення. Саме правове забезпечення функціонування кримінально-виконавчої системи України сьогодні залишається однією з найменш розроблених сфер. Такий стан наукових розробок за цим напрямом пов'язаний як з об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками.

Обґрунтовано, що доцільним є розроблення проекту Закону України «Про пенітенціарну систему України», який сформував би якісно новий погляд, філософію розуміння пенітенціарної системи не лише як системи органів і установ виконання покарань й інших суб'єктів, як це зазначено у ст. 6 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», а як цілісне функціонально-інтегральне утворення повноважних суб'єктів державного управління, місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства та їхніх узгоджених дій щодо забезпечення виправлення і ресоціалізації засуджених. У зв'язку зі зміною концептуальних понять і термінології сфери виконання покарань потребуватиме уточнення місця слідчих ізоляторів у системі органів виконавчої влади із подальшим науковим обґрунтуванням передачі їх до відомства Міністерства внутрішніх справ України.

Зазначено, що логічним результатом правотворчої роботи за вказаним напрямом має стати підготовка проекту Пенітенціарного кодексу України, завданням якого має стати врегулювання правовідносин у сфері виконання та

відбування покарань, поступової адаптації звільнених з метою їхнього виправлення і ресоціалізації. Пропонується створення зі складу провідних вітчизняних учених-пенітенціаристів і практиків робочої групи із розроблення проектів Закону України «Про пенітенціарну систему України», Пенітенціарного кодексу України та відповідних змін до законодавства України. Це сприятиме та значно пришвидшить процес європейської інтеграції і наблизить перспективу вступу України до Європейського Союзу, що є зовнішньополітичним пріоритетом України, а також дозволить реалізувати заходи, спрямовані на подальше реформування системи виконання покарань, забезпечення дотримання прав людини, приведення умов тримання засуджених та ув'язнених до європейських норм і стандартів.

Проведений аналіз міжнародно-правового рівня нормативного забезпечення функціонування кримінально-виконавчої системи України засвідчив правильність вибору Міністерством юстиції напрямів реформування державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, що підтверджується не лише висновками міжнародної спільноти, а й прагненням держави уникнути надмірної милітаризації кримінально-виконавчої системи.

Зазначено, що методологія дослідження кримінально-виконавчої системи України є вченням про світогляд та систему наукових підходів, принципів, методів, прийомів і способів пізнання й об'єктивної оцінки ідеології функціонування органів і установ виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України. Вивчення відповідних кримінально-виконавчих категорій, понять, їхнього співвідношення, створення різних класифікацій вдалося здійснити завдяки комплексному застосуванню загально- та спеціально-наукових методологічних підходів через власну творчу інтерпретацію і застосування їх в науковій праці. При цьому дисертант спирався на сучасні досягнення насамперед вітчизняної філософії, теорії права, загальної та юридичної логіки.

Підсумовано, що методологічна система кримінально-виконавчого права, якій властивий динамізм, перебуває на стадії формування і постійно поповнюється новими методами, які дозволяють сподіватися на оригінальність і достовірність отриманих у процесі дослідження результатів, спрямованих на удосконалення теорії і практики функціонування кримінально-виконавчої системи України, а також відповідного галузевого законодавства.

У підрозділі 1.3 «Концептуальні засади реформування кримінально-виконавчої системи України» обґрунтовано соціальну спрямованість кримінально-виконавчої системи, завдання якої забезпечити максимальну нейтралізацію шкідливих наслідків об'єктивного існування покарань, пов'язаних з позбавленням волі. Встановлено, що у випадку, якщо кримінально-виконавча система втрачає соціальну спрямованість, змінюється системоутворюючий елемент, і вона починає перетворюватися на спрощену кримінально-виконавчу систему, що автоматично призводить до заміни базових цінностей та ідей: від механізмів ресоціалізації засудженого та намаганням

формально дотримуватися міжнародних стандартів утримання ув'язнених і засуджених. Зазначено відсутність як серед вітчизняних науковців, так і серед іноземних фахівців єдиного, уніфікованого тлумачення дефініції «пенітенціарна система». Доведено, що перші вітчизняні наукові розвідки, у яких відшукуємо дефініцію «пенітенціарна система», сягають початку 1990-х років (І. Г. Богатирьов, Є. М. Бодюл, О. Г. Колб, М. П. Мелентьєв, Г. О. Радов, О. Б. Пташинський, Т. В. Синельникова, Д. В. Ягунов та ін.).

Наголошено, що категорія «пенітенціарна система» передбачає якісні відмінності від категорії «кримінально-виконавча система», оскільки правозастосовна практика у сфері виконання покарань виявляє стійкі тенденції якісної трансформації кримінально-виконавчої системи, її поступового переродження в пенітенціарну, у зв'язку із чим пенітенціарна система охоплює не тільки сукупність органів і установ виконання покарань, а й інститути громадянського суспільства, які здійснюють співпрацю з кримінально-виконавчою системою, і засоби постпенітенціарної адаптації засудженого.

Надано визначення поняттю «кримінально-виконавча система України» – це сукупності органів і установ, підпорядкованих центральному органу виконавчої влади (Міністерству юстиції України), що забезпечує формування й реалізує державну політику у сфері виконання покарань та пробації, функціонування яких у взаємодії з іншими соціальними інститутами підпорядковано досягненню мети захисту особи, суспільства й держави шляхом виправлення засуджених, ресоціалізації осіб, які відбули покарання, запобігання вчинення нових кримінальних правопорушень як засудженими, та і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими.

Зазначено, що з урахуванням трансформаційних процесів у системі виконання покарань України ключовим компонентом функціонування пенітенціарної системи України у XXI ст. мають стати пенітенціарні установи закритого і відкритого типу. Водночас наголошено на необхідності реалізації цією системою історично сформованих функцій, авторська класифікація яких має такий вигляд: 1) кримінально-виконавча; 2) виправно-ресоціалізаційна; 3) запобігальна; 4) оперативно-розшукова; 5) правозастосовні та правоохоронні функції.

Обґрунтовано забезпечення ефективності функціонування кримінально-виконавчої системи на структурному рівні взаємозв'язку як об'єктів, так і суб'єктів, якого досягають: з одного боку, пробацією, суспільно корисною працею, соціально-виховною роботою із засудженими, їхнім загальноосвітнім і професійно-технічним навчанням, громадським впливом, в умовах суворого дотримання режиму в пенітенціарних установах, а з іншого – заходами пенітенціарного впливу, які спрямовані на прищеплення засудженим поваги до законів та правопорядку не лише під час відбування покарання (пенітенціарний аспект), а й після звільнення (постпенітенціарний аспект).

Розділ 2 «Історико-правові та компаративні засади функціонування кримінально-виконавчої системи України» складається із двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Гене́за становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України»* виявлено основні закономірності кримінально-виконавчої системи та надано прогноз щодо її подальшого розвитку.

Доведено, що реформа вітчизняної кримінально-виконавчої системи неможлива без урахування історичного досвіду, оскільки сучасні проблеми зумовлені усім попереднім розвитком. Загалом еволюція цього процесу в історичному контексті державотворення характеризується динамізмом, стабільністю, поступовим виробленням основних ідей, керівних положень із визначення стратегії та напрямів розвитку інститутів і норм кримінально-виконавчої (пенітенціарної) політики, таким чином готуючи ґрунт для виділення самостійної галузі права. Отже, поглиблене вивчення історії кримінально-виконавчої системи України дало змогу на науковій основі визначити ключові періоди цього процесу, а також виявити основні недоліки й причини, що його гальмували, передусім складність українського державотворення упродовж усієї історії формування відповідного сегмента державного управління.

Комплексний аналіз становлення та розвитку вітчизняної кримінально-виконавчої системи від найдавніших часів і до початку ХХІ ст. надав можливість установити умови, в яких вона формувалася, та виявити характер внеску українського народу в еволюцію кримінально-виконавчого права як важливого структурного елемента правової системи України. Установлено, що з часів здобуття Україною незалежності і дотепер наукові інтерпретації функціонування сучасної кримінально-виконавчої системи України значно розширили свою проблематику й включають практично всі складові елементи цього виду суспільних відносин, а саме: політику держави у сфері виконання покарань і пробації; становлення та розвиток кримінально-виконавчого законодавства; формування системи виконання і відбування покарань та її вдосконалення; практичну діяльність органів і установ виконання покарань та громадських організацій, об'єднань і органів місцевого самоврядування, що залучаються до процесу виправлення і ресоціалізації засуджених; співвідношення кримінально-виконавчого права України з міжнародними актами і стандартами в кримінально-виконавчій сфері; накопичення та систематизацію знань із теорії й практики виконання покарань тощо.

Проведений аналіз процесів реформування кримінально-виконавчої системи України в ретроспективному аспекті засвідчив трансформацію більшості функцій цього елемента механізму держави. Обґрунтовано, що урахування подібних процесів дає можливість по-новому подивитися на соціальне призначення такої системи, виробити концептуальні основи її функціонування у ХХІ ст., спираючись на здобутки вітчизняної теорії і практики виконання покарань.

У підрозділі 2.2 *«Компаративний аналіз функціонування кримінально-виконавчих систем України та зарубіжних країн»* доведено, що перебудова

кримінально-виконавчої системи України в контексті європейських стандартів пов'язана з метою гуманізації, забезпечення відкритості, наповнення прогресивними зарубіжними концепціями, загально визнаними міжнародними принципами, нормами з прав і свобод людини й громадянина, які забезпечували б надійність охорони як інтересів суспільства, так і особи у сфері кримінально-виконавчої діяльності.

Зазначено, що всі розглянуті в роботі кримінально-виконавчі системи зарубіжних країн зазнали суттєвих змін та трансформації як у країнах, в яких вони виникли, так і в країнах, якими вони були запозичені. В історії розвитку кримінально-виконавчих систем світу траплялися випадки, коли певною країною запозичувалися окремі ознаки декількох різних систем, що призводило до створення нової, змішаної системи, зокрема: пенсильванська система повного одиночного ув'язнення вже наприкінці ХІХ та на початку ХХ ст. зазнала суттєвих змін навіть на своїй батьківщині (Північній Америці) – суворе одиночне ув'язнення було замінено спільним: у камерах утримувалося по 3–4 засуджених, обладнувалися спеціальні майстерні для спільної роботи засуджених. Система повного одиночного ув'язнення була запозичена Бельгією, в якій до 1919 р. усі тюрми були організовані виключно за цією системою; оборнська система, основним елементом якої було дотримання засудженими вимоги мовчання, використовувалася тривалий час в Англії (Векфілдська тюрма), Бельгії, Франції (у центральних та частково у департаментських тюрмах), Італії, Греції та полегшеною формою – у Німеччині; система американських реформаторів була запозичена на початку ХХ ст. Англією і застосовувалася у дещо зміненому виді до неповнолітніх ув'язнених віком від 16 до 21 року; змішана система була запроваджена у Швейцарії, яка отримала назву Женевської або Обанольської, новизна якої передбачала запровадження принципу мовчання та роз'єднання на ніч (оборнська система), поступовості ув'язнення (англійська прогресивна система) та частково-одиночного ув'язнення (пенсильванська система).

Використання порівняльно-правового (компаративного) аналізу функціонування кримінально-виконавчих систем дало змогу встановити типові ознаки кримінально-виконавчих систем країн світу, такі як: створення з метою ізоляції осіб, які вчинили злочин, від суспільства; тримання засуджених як в одиночних камерах, так і в загальних приміщеннях кримінально-виконавчих установ; класифікація кримінально-виконавчих установ за рівнем безпеки; в історичному контексті створення системи полегшеного одиночного ув'язнення; створення окремої кримінально-виконавчої системи для неповнолітніх засуджених; упровадження елементів прогресивної системи виконання/відбування покарання.

Спираючись на аналіз наявних у сучасній вітчизняній і зарубіжній пенітенціарній науці праць, обґрунтовано підвищення інтересу до вивчення й висвітлення практично всіх складників досліджуваного явища – кримінально-виконавчої системи держави. А це створює сприятливі умови для подальшого

наукового опрацювання ще не досліджених або малодосліджених чи дискусійних проблем.

Обґрунтовано, що наявний досвід кримінально-виконавчого будівництва, відновлені справжні історичні факти, їхня оцінка і переоцінка з позицій безперервного поступального суспільного розвитку можуть стати основою сучасного процесу вдосконалення кримінально-виконавчої політики, перспектив її трансформації в пенітенціарну, реформування вітчизняного законодавства і практики виконання покарань.

Розділ 3 «Концептуальні положення впливу кримінально-виконавчої політики на функціонування кримінально-виконавчої системи України» складається із чотирьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Поняття та зміст кримінально-виконавчої політики»* дисертант під концептуальними положеннями кримінально-виконавчої політики розуміє діяльність уповноважених суб'єктів (Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України) щодо формування та реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань і пробації, яка враховує положення чинного законодавства, сучасної правової доктрини, а також стан і перспективи функціонування кримінально-виконавчої системи.

Зазначено про необхідність розроблення ефективної кримінально-виконавчої політики та стратегії діяльності кримінально-виконавчих інституцій. Така доцільність визначається тим, що вдосконалення засобів виправлення і ресоціалізації засуджених у сучасних умовах обов'язково передбачає поряд із застосуванням апробованих методів пошук нових, нетрадиційних шляхів вирішення проблем, пов'язаних із нейтралізацією, витісненням проявів протиправної поведінки в умовах відбування покарань, відновленням засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства і поверненням його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві. На підставі ряду дискусійних проблем, пов'язаних із визначенням сучасної політики у сфері виконання покарань, доведено, що нині до цього напряму потрібно долучати й політику у сфері реалізації такої альтернативної міри покарання, як пробація. Із цієї позиції також оптимальнішим є використання замість термінів «кримінально-виконавча політика», «політика у сфері виконання покарань та пробації».

Сформульовано дефініцію кримінально-виконавчої політики як визначення основних напрямів, форм, методів і засобів правотворчої та правозастосовної діяльності відповідних державних органів, громадських інститутів й окремих громадян у сфері виконання покарань і пробації та реалізації заходів соціальної адаптації осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. Доведено, що для приведення кримінально-виконавчої системи України відповідно до ст. 3 Конституції України, норм права і моралі цивілізованого суспільства, забезпечення гуманізації кримінально-виконавчого процесу, відповідно до міжнародних пенітенціарних стандартів,

необхідно системно розв'язати комплекс основних проблем кримінально-виконавчої політики держави, які залежать від таких чинників, як: рівень соціально-економічного, політичного, культурного розвитку держави і суспільства; характер філософських, кримінально-правових, кримінологічних, кримінально-виконавчих та інших концепцій, які переважали в конкретно-історичний період і відігравали роль теоретико-методологічної платформи пенітенціарної моделі; політичні, ідеологічні, релігійні переконання, що домінують у суспільстві; протидія організованих злочинності та корупції; вдосконалення кримінально-виконавчої системи на основі принципів законності, гуманізму, демократизму, диференціації та індивідуалізації виконання покарань, застосування ефективних заходів виправного впливу.

Наголошено, що основною стратегічною метою сучасної кримінально-виконавчої політики України є вдосконалення кримінально-виконавчої системи на основі позитивного вітчизняного й зарубіжного пенітенціарного досвіду, практики ЄСПЛ, рекомендацій міжнародних та національних урядових і неурядових організацій. Це надасть змогу виробити концептуальні підходи до обґрунтування трансформації кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну.

У підрозділі 3.2 «Принципи кримінально-виконавчої політики як концептуальна основа функціонування кримінально-виконавчої системи» зазначено, що в основі будь-яких суспільно-правових явищ лежать певні принципи, які відображають політичну і соціально-економічну природу державного устрою, закономірності розвитку суспільства, визначають політику держави в усіх сферах громадського життя, у тому числі у сфері виконання покарань та пробації.

Акцентовано, що для вітчизняної юридичної науки розроблення проблем принципів кримінально-виконавчої політики є новим напрямом наукового пошуку, що потребує врахування якісно нової парадигми виконання покарань в умовах побудови демократичної і правової держави, наближення вітчизняного кримінально-виконавчого законодавства до міжнародних стандартів. Доведено, що принципи кримінально-виконавчої політики необхідно відрізнити як від принципів однойменної галузі права, так і від принципів політики у сфері боротьби зі злочинністю. Наведено авторське поняття принципів кримінально-виконавчої політики – це загальні керівні положення, ідеї, імперативні вимоги, які становлять основу щодо формування та реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, характеризують її сутність і призначення в суспільстві і мають доктринальне вираження та нормативно-правове закріплення.

Обґрунтовано, що сучасна кримінально-виконавча політика України в галузі діяльності кримінально-виконавчої системи має бути спрямована на реалізацію принципів гуманізму, демократизму, пріоритету загальних прав і свобод людини, диференціацію виконання покарань, індивідуального особистісного підходу до засуджених у процесі їхнього виправлення і ресоціалізації. При цьому виправлення і ресоціалізація засуджених розглядаються як пріоритетні, парні цілі виконання покарань, а також як оптимальні шляхи досягнення мети захисту інтересів особи,

суспільства і держави. Доведено, що принципи кримінально-виконавчої політики, а також інші засадничі положення цієї галузі правової політики Української держави, висвітлені в численних працях вітчизняних учених, тісно взаємопов'язані, доповнюють один одного і вимагають комплексного застосування при реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації. Обґрунтовано необхідність критично підійти до формулювання у кримінально-виконавчому законодавстві (ст. 5 КВК України) принципу «поєднання покарання з виправним впливом». Висловлено пропозицію замінити зазначене формулювання на «поєднання кари з виправним впливом», тим самим підкресливши, що покарання (так само як і його виконання) являє собою діалектичну єдність каральних та виправних елементів.

Проведений аналіз міжнародно-правового регулювання принципів функціонування кримінально-виконавчої системи засвідчив, що міжнародні пенітенціарні стандарти реалізуються через: 1) формування державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації (зокрема, скорочення чисельності засуджених, які відбувають покарання, пов'язані з позбавленням волі), запровадження відповідних норм у національне законодавство; 2) практичну складову функціонування органів і установ виконання покарань (поліпшення матеріально-побутового забезпечення засуджених, удосконалення організаційно-штатної структури відповідних органів і установ); 3) широке застосування покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, реорганізація кримінально-виконавчих інспекцій в уповноважені органи з питань пробації.

У підрозділі 3.3 «Реалізація кримінально-виконавчої політики в процесі забезпечення виконання покарань» зазначено, що кримінально-виконавча політика як засіб забезпечення виконання покарань ґрунтується на наукових постулатах науки кримінально-виконавчого права, а також на законодавчих положеннях щодо порядку й умов виконання та відбування кримінальних покарань і пробації, вміщених у чинному кримінально-виконавчому законодавстві України.

Виокремлено фактори впливу кримінально-виконавчої політики на функціонування кримінально-виконавчої системи, які характеризуються: особливостями цілей і завдань кримінально-виконавчої системи; змістом діяльності кримінально-виконавчої системи (режим у колоніях та засоби його забезпечення; інші засоби виправлення і ресоціалізації засуджених); особливостями режиму особливих умов у колоніях; організаційними основами діяльності установ виконання покарань.

Розкрито основні завдання кримінально-виконавчого законодавства України, зокрема: визначення принципів виконання кримінальних покарань, правового статусу засуджених, гарантій захисту їхніх прав, законних інтересів та обов'язків; визначення порядку застосування до засуджених заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки; визначення системи органів і установ виконання покарань, їхніх функцій та порядку діяльності; визначення

нагляду і контролю за виконанням кримінальних покарань, участі громадськості в цьому процесі; регламентація порядку й умов виконання та відбування кримінальних покарань; регламентація звільнення від відбування покарання, допомоги особам, звільненим від покарання, контролю і нагляду за ними.

За результатами дослідження зарубіжного досвіду та зважаючи на сучасні процеси формування фахівця кримінально-виконавчої системи нової генерації, наведено обґрунтування можливості розгляду як інноваційного засобу виправлення і ресоціалізації засуджених заходів соціально-психологічного та психолого-педагогічного характеру.

У підрозділі 3.4 «Реалізація кримінально-виконавча політика в процесі забезпечення запобігання злочинності» наголошено на необхідності дослідження теоретичних, правових та організаційних проблем запобігання злочинам, що вчиняються засудженими у кримінально-виконавчих установах як відкритого, так і закритого типів. Доведено, що важливим напрямом удосконалення структури кримінально-виконавчої системи, підвищення профілактичної роботи кримінально-виконавчих установ із запобігання злочинам є забезпечення переходу від тримання засуджених у гуртожитках казарменого типу до блочного (камерного) їхнього розміщення зі збільшенням норми жилої площі на одного засудженого шляхом технічного переоснащення та реконструкції установ виконання покарань, будівництва нових і реконструкції існуючих слідчих ізоляторів, упровадження енергозберігаючих технологій.

Зроблено акцент на виявленні та постановці на профілактичний облік засуджених, схильних до вчинення нових злочинів; встановленні контролю за їхньою поведінкою і способом життя; налагодженні та підтримці соціально корисних зв'язків засуджених і надання їм допомоги у соціальній реабілітації; своєчасному реагуванні на різні правопорушення та застосуванні заходів дисциплінарного характеру. Доведено, що однією з причин неефективності системи організації виховного впливу на засуджених, нагляду за їхньою поведінкою, оперативного обслуговування, охорони виправних колоній, профілактики ускладнень оперативної обстановки і запобігання злочинам є низький рівень професійної підготовки персоналу. Близько 60 % співробітників не володіють повним обсягом знань законодавчих та відомчих нормативно-правових актів, що регламентують різні напрями службової діяльності, а також способів і дій з вирішення проблемних, у тому числі кримінальних ситуацій.

Наголошено, що проблема запобігання вчиненню засудженими нових кримінальних правопорушень має передбачати комплекс заходів, які включають у себе оптимальне поєднання загальносоціальних (організаційно-правових, соціально-економічних тощо), спеціально-кримінологічних (оперативно-розшукових та виправних), індивідуально-профілактичних і віктимологічних заходів впливу, здійснюваних у тісній взаємодії суб'єктів кримінально-виконавчої системи з дотриманням принципів, напрямів, форм та методів як відомчої, так і міжвідомчої

взаємодії, а також упровадження запобіжно-орієнтованого спецкурсу до навчальних планів підготовки фахівців у навчальних закладах ДКВС України. При цьому результати запобіжної діяльності мають підлягати комплексній оцінці з виділенням ролі в цьому процесі кожного суб'єкта, враховуючи його рівень компетенції (повноважень) і ступінь відповідальності. За такого стану справ має підвищитися рівень довіри до кримінально-виконавчої системи завдяки тому, що кримінально-виконавче відомство не повинно нести абсолютну відповідальність за стан рецидивної (зокрема, постпенітенціарної) злочинності.

За результатами аналізу кримінально-виконавчої політики як засобу запобігання злочинності сформульовано пропозицію запровадити в Україні систему моніторингу рецидиву злочинів, вчинених особами після відбуття покарань, пов'язаних з позбавленням волі.

Розділ 4 «Галузеві та міжгалузеві засади функціонування кримінально-виконавчої системи України» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 4.1 «Місце та роль кримінально-виконавчої системи в механізмі держави» зазначено, що цілісний державно-управлінській вплив у сфері виконання покарань та пробації може бути лише за умови створення ефективних і результативних механізмів координованого співробітництва між кримінально-виконавчим відомством та іншими органами влади й громадськими інституціями за напрямом забезпечення суспільства шляхом виправлення та ресоціалізації засуджених.

Доведено, що соціалізація засудженого за допомогою формування максимально великої кількості соціальних комунікацій дозволить кримінально-виконавчій системі України здійснювати окремий самостійний вид державної діяльності, що свідчить про її особливе місце в механізмі держави. Виокремлено ознаки цієї діяльності, яка: здійснюється з метою охорони й захисту законності як однієї зі складових основи конституційного ладу України спеціально створеним органом державної влади, що має специфічні повноваження; діє в усіх сферах кримінально-виконавчих відносин, врегульованих правом; реалізується, як правило, у зв'язку з порушенням законів; здійснюється незалежно від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань. Доведено, що кримінально-виконавчі установи як матеріальні придатки не можуть мати самостійної влади. Їхнє місце визначається приналежністю до однієї з гілок влади, що входять у відому тріаду. У переважній більшості такі органи структурно належать до органів виконавчої влади.

Зазначено, що кримінально-виконавча система залежить і від морального стану суспільства, певного рівня правової свідомості людей та їхнього відхилення від офіційно пропагованих моральних і правових цінностей. У суспільстві, яке динамічно розвивається і стійке в соціально-політичному відношенні, спектр цих відхилень не такий контрастний. Ставлення суспільства до засуджених за таких умов стає більш терпимим, гуманним, що неминуче впливає на державні та

громадські структури, які беруть безпосередню участь у розробленні та реалізації кримінально-виконавчої політики. Під час загострення соціальних конфліктів послаблюються моральні засади життєдіяльності суспільства, що призводить до формування негативного ставлення до засуджених. Понад 80 % опитаних респондентів (різні категорії громадян) вказують на необхідність поширення кримінального покарання в більш суворих його формах, включаючи довічне позбавлення волі. Це пояснюється не тільки значним зростанням злочинності, а й недостатньою інформованістю населення про реальні наслідки застосування цієї форми покарання. Ураховуючи зміни, що відбуваються в українському суспільстві, кримінально-виконавча система має орієнтуватися на модель функціонування перехідного типу, яка поєднувала б у собі загальноприйняті гуманістичні підходи до виконання покарання з одночасним урахуванням особливостей української дійсності, вимогами зміцнення правопорядку, а також реальними ресурсними можливостями. Доведено, що у правовій державі роль кримінально-виконавчої системи має перерости у зовсім іншу якість. Із репресивних, каральних органів, якими вони були при тоталітаризмі, вона має перерости у правоохоронний орган в істинному розумінні цього слова. Це означає, що вся її діяльність має бути спрямована насамперед на захист прав і свобод громадян, законних інтересів суспільства і держави. Тим самим кримінально-виконавча система всіляко забезпечуватиме верховенство права, а не панування держави. Обґрунтовано, що кримінально-виконавча система на історично завершеному етапі формування відповідного державного механізму є його необхідною складовою.

У підрозділі 4.2 «Взаємодія органів та установ кримінально-виконавчої системи з іншими державними органами і громадськими організаціями» зазначено, що взаємодія кримінально-виконавчої системи України ґрунтується на тому, що остання є одним із найважливіших елементів суспільства і поряд з цілями виправлення засуджених та запобігання вчиненню нових злочинів, покликана виконувати ряд соціальних функцій. Обґрунтовано, що проблема правового регулювання взаємовідносин органів і установ виконання покарань із державними органами та недержавними організаціями актуальна як для юридичної науки, так і для соціальної практики. Хоча чинне законодавство України досі ще не дає вичерпного переліку форм і напрямів такої співпраці у процесі виправлення і ресоціалізації засуджених, хоча правова система держави уже накопичила певний обсяг нормативно-правових актів, предметом регулювання яких певною мірою є зазначена галузь діяльності. Загалом є всі підстави говорити про своєрідну систему правової взаємодії органів і установ виконання покарань з державними органами і недержавними організаціями, у якій кожний із взаємозалежних елементів виконує свої функції, що сприяють досягненню загальної мети – захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському

або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими, як цього вимагає ч. 1 ст. 1 КВК України.

Розглянуто взаємодію органів і установ виконання покарань із судами, з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, благодійними і релігійними організаціями, з органами Національної поліції, з громадськими організаціями. Наголошено, що такий крок вітчизняного законодавця сприяє діяльності щодо протидії пенітенціарній злочинності. Загалом відмічено, що оновлені підходи в організації взаємодії кримінально-виконавчої системи з іншими соціальними інституціями ґрунтуються на врахуванні позитивного зарубіжного досвіду такої діяльності. Запропоновано встановлення положення щодо співпраці кримінально-виконавчих установ та громадських організацій на підставі спільного договору й заборони допуску в кримінально-виконавчі установи членів громадських організацій, які мають не зняту чи непогашену судимість.

У підрозділі 4.3 «Оцінка ефективності функціонування кримінально-виконавчої системи» визначено, що проблеми ефективності кримінально-виконавчої системи потребують глибокого дослідження в сучасних умовах, коли на перший план виступають завдання оптимальності в управлінні соціальними процесами, підвищення якості роботи правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю, ефективності цієї боротьби.

Ефективність кримінально-виконавчої системи не є іманентною особливістю кожної її складової. В силу того, що кримінально-виконавчі відносини і чинна кримінально-виконавча система постійно розвиваються, елементи системи, що змінюються, можуть застаріти і не відповідати новим умовам. Тому необхідна систематична робота з вивчення ефективності чинної кримінально-виконавчої системи, виявлення тенденцій розвитку суспільних відносин, прогнозування шляхів їхнього подальшого розвитку з метою вдосконалення кримінально-виконавчої системи.

За результатами аналізу наукової літератури обґрунтовано необхідність урахування комплексного впливу на рецидивну злочинність ряду соціально-економічних умов у суспільстві, якості роботи інститутів соціальної реабілітації осіб, звільнених з місць ізоляції від суспільства, а також інші зовнішні фактори, які однозначно пов'язані з результатами виправного впливу на засудженого, а також володіють значним автономним потенціалом впливу на зазначених осіб.

Виокремлено критерії оцінювання ефективності функціонування кримінально-виконавчої системи з урахуванням таких факторів, як: 1) адміністративно-територіальний (правовий фактор); 2) ресурси, витрачені на функціонування кримінально-виконавчої системи (економічний фактор); 3) постпенітенціарний і пенітенціарний рецидив (фактор ризику кримінально-правової політики); 4) ступінь суспільного схвалення результатів функціонування кримінально-виконавчої системи (фактор суспільного схвалення); 5) коефіцієнт неправомірного поводження (фактор

насильства, знущання, катування); 6) визнання прав і свобод засуджених (фактор захищеності засуджених). Запропоновано авторський алгоритм підвищення ефективності функціонування кримінально-виконавчої системи.

Обґрунтовано висновок, що кримінологічне прогнозування та планування запобіжної діяльності в місцях несвободи потребує вироблення та прийняття адміністрацією установ виконання покарань оптимальних рішень, спрямованих на недопущення ускладнень оперативної обстановки, профілактику кримінальних правопорушень, а також науково обґрунтовані підходи до такої діяльності.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації наведено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукової проблеми, що полягає у виробленні концептуальної моделі теорії і практики функціонування кримінально-виконавчої системи України. Комплексне дослідження теоретико-прикладних засад функціонування кримінально-виконавчої системи України з позицій підвищення оцінки її ефективності дає підстави для таких висновків і пропозицій:

1. У контексті дослідження кримінально-виконавчого права як нормативно-правової основи кримінально-виконавчої системи наголошено, що його норми насамперед покликані врегулювати порядок і умови виконання та відбування покарань шляхом взаємодії суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин, а це, у свою чергу, потребує розроблення дієвого правового механізму. Відповідно, ефективність такого правового механізму істотним чином впливає на механізм оптимального виконання покарань, що є квінтесенцією побудови в Україні пенітенціарної системи нового європейського типу. Удосконалено понятійний апарат, пов'язаний із кримінально-виконавчою категорією «виконання покарання». Визначено, що виконання покарання – це діяльність уповноважених державою органів і установ із реалізації приписів норм кримінально-виконавчого законодавства, спрямована на досягнення мети і завдань покарання. У свою чергу, механізм виконання покарання можна представити як систему, що містить взаємопов'язані елементи, за допомогою яких реалізуються приписи норм кримінально-виконавчого законодавства. Структурно-логічно в цій системі виділено такі елементи: норми права, суб'єкти, об'єкти, зв'язки між ними.

Показано, що предметом кримінально-виконавчого права є регулювання діяльності органів та установ виконання покарань і тих суспільних відносин, які виникають у процесі виконання та відбування кримінальних покарань і пробації, а тому як галузь права воно має власний метод правового регулювання суспільних відносин, що входять до її предмета. У свою чергу, предметом пенітенціарного права має стати організація діяльності пенітенціарних інституцій суспільства у взаємодії з іншими сегментами механізму держави і громадянського суспільства, спрямована на досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених.

Установлено, що будучи за формою термінами-синонімами, кримінально-виконавче та пенітенціарне право (політика, законодавство, практика) мають нетотожний зміст, оскільки перше орієнтовано на зовнішні впливи (у виді основних засобів виправлення і ресоціалізації, передбачених ч. 3 ст. 6 КВК України) на особу засудженого, а друге – на внутрішній потенціал останнього, а саме каяття у процесі відбування покарання. У контексті виявлених змістовних відмінностей наголошено, що без забезпечення пенітенціарного сегмента неможливим є досягнення таких складових мети покарання, як виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню ними нових злочинів. У свою чергу, кримінально-виконавчий сегмент, ізольований від пенітенціарного, може досягти лише такі цілі покарання, як кара, а також запобігання вчиненню нових злочинів іншими особами.

2. Проведений аналіз теоретико-правових та методологічних засад дослідження функціонування кримінально-виконавчої системи України дозволив з'ясувати її сучасний стан наукового дослідження. Водночас вітчизняні науковці-пенітенціаристи та законодавець до цього часу не визначилися з термінологією щодо понять «кримінально-виконавча система», «пенітенціарна система» тощо. Визначено, що методологія дослідження кримінально-виконавчої системи України є вченням про світогляд і систему наукових підходів, принципів, методів, прийомів і способів пізнання й об'єктивної оцінки ідеології функціонування органів і установ виконання покарань, чинного кримінально-виконавчого законодавства та правових механізмів діяльності ДКВС України й інших соціальних інституцій щодо досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених.

3. Надана характеристика концептуальних засади реформування кримінально-виконавчої системи України. Зазначено, що проведене дослідження в контексті концептуальних засад реформування кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну показало надзвичайну складність такого виду дослідницької діяльності, яка зумовлена: по-перше, важливістю й специфікою теоретичних і практичних завдань, що стоять перед юридичною наукою в кримінально-виконавчій сфері у процесі її реформування; по-друге, комплексним характером самої науки кримінально-виконавчого права, що вимагає від дослідника знання значної кількості самостійних дисциплін, у тому числі й неюридичних; по-третє, розмаїттям методів кримінально-виконавчих досліджень, які залучаються з підключенням інших галузей права та інших наук, зокрема історії, політології, соціології, логіки, психології, педагогіки тощо. Сформульовано авторське визначення поняття «пенітенціарна система» – це сукупність органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських інституцій, об'єднаних на інтегрально-функціональних засадах навколо центрального органу пенітенціарного управління, на який покладено обов'язки з вироблення та реалізації єдиної державної політики у сфері виконання покарань і пробації, де всі органи й інституції взаємодіють у напрямі забезпечення безпеки особи, суспільства

і держави шляхом виправлення засуджених, ресоціалізації осіб, які відбули покарання, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими.

4. Досліджено генезу становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України з метою визначення її в системі інших інститутів держави й суспільства. За результатами історико-правового аналізу доведено, що сучасна кримінально-виконавча система України – це результат тривалого процесу державотворення, в ході якого поступово формувалась і розвивалась правова система, а в ній виокремлювалась правоохоронна функція держави з поступовим визначенням основ пенітенціарної системи, що включала кримінально-правовий, кримінально-процесуальний і кримінально-виконавчий види діяльності усіх суб'єктів суспільного життя. Проведений аналіз міжнародно-правового рівня нормативного забезпечення функціонування кримінально-виконавчої системи України засвідчив правильність вибору Міністерством юстиції України напрямів реформування державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації. Зазначено доцільність передачі кримінально-виконавчого відомства з Міністерства внутрішніх справ України у відання Міністерства юстиції України не лише вищенаведеними висновками міжнародної спільноти, а й прагненням держави уникнути надмірної мілітаризації кримінально-виконавчої системи.

5. Проведений компаративний аналіз функціонування пенітенціарних систем України та зарубіжних країн дозволив установити типові ознаки пенітенціарних систем країн світу, що дозволило в подальшому запропонувати зміни й доповнення до законодавства України у сфері виконання та відбування покарань у частині визначення ключової мети відповідного елемента механізму держави, якою є ізоляція засуджених від суспільства; обґрунтування рівнів безпеки як ключового критерію класифікації пенітенціарних установ; утримання в одиночних камерах з метою гарантування особистої безпеки; визначення диференційованих груп засуджених з метою оптимальної реалізації програм виправного впливу; впровадження окремих елементів прогресивної системи з метою застосування засобів виправлення та ресоціалізації.

6. Розкрито зміст кримінально-виконавчої політики. Запропоновано її авторське визначення «кримінально-виконавча політика», під якою потрібно розуміти визначення основних напрямів, форм, методів і засобів правотворчої та правозастосовної діяльності відповідних державних органів, громадських інститутів й окремих громадян у сфері виконання покарань, пробації та реалізації заходів соціальної адаптації осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк.

7. Проведено системно-структурний аналіз принципів кримінально-виконавчої політики як концептуальної основи функціонування кримінально-виконавчої системи. Сформульовано авторське визначення «принципи

кримінально-виконавчої політики» – це загальні керівні положення, ідеї, імперативні вимоги, які становлять основу щодо формування та реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, характеризують її сутність і призначення в суспільстві і мають доктринальне вираження та нормативно-правове закріплення.

8. Розкрито сутність реалізації кримінально-виконавчої політики в процесі забезпечення виконання покарань. Доведено, що методологія розуміння кримінально-виконавчої політики як засобу забезпечення виконання покарань має ґрунтуватися на наукових постулатах науки кримінально-виконавчого права, а також на законодавчих положеннях щодо порядку й умов виконання та відбування кримінальних покарань і пробації, вміщених у чинному кримінально-виконавчому законодавстві України.

9. Окреслено проблемні питання реалізації кримінально-виконавчої політики як засобу запобігання злочинності в місцях позбавлення волі. За результатами аналізу кримінально-виконавчої політики як засобу запобігання злочинності сформульовано пропозицію запровадити в Україні системи моніторингу рецидиву злочинів, вчинених особами після відбуття покарань, пов'язаних з позбавленням волі.

10. Досліджено місце та роль кримінально-виконавчої системи в механізмі держави. Доведено, що кримінально-виконавчі установи в механізмі правової держави мають відігравати роль правоохоронних органів, але в суворих рамках функцій виконавчої влади. Тобто в силу відповідних діалектичних зв'язків такі органи виступають одночасно і правоохоронними, і виконавчими. У першому випадку мається на увазі, що вони не повинні бути репресивними, каральними, а, навпаки, зобов'язані забезпечувати верховенство права в державі і суспільстві. У другому вказується місце таких органів у системі поділу влади з безумовним віднесенням їх до виконавчої гілки влади.

11. Окреслено та структуровано форми взаємодії кримінально-виконавчої системи з іншими державними органами через виокремлення таких функціональних напрямів: 1) взаємодія органів і установ виконання покарань з органами досудового розслідування; 2) взаємодія органів і установ виконання покарань із судами; 3) взаємодія органів і установ виконання покарань з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, благодійними і релігійними організаціями; 4) взаємодія органів і установ виконання покарань з органами Національної поліції України. Доведено, що напрями й форми постійно змінюються, удосконалюються або відмирають під впливом соціально-економічних, політичних, духовних та інших умов життя суспільства, що динамічно розвиваються.

12. Надано ґрунтовну оцінку ефективності функціонування кримінально-виконавчої системи. На підставі отриманих під час дослідження науково-прикладних узагальнень виокремлено критерії оцінювання ефективності

функціонування кримінально-виконавчої системи з урахуванням таких факторів, як: 1) адміністративно-територіальний (правовий фактор); 2) ресурси, витрачені на функціонування кримінально-виконавчої системи (економічний фактор); 3) постпенітенціарний і пенітенціарний рецидив (фактор ризику кримінально-правової політики); 4) ступень суспільного схвалення результатів функціонування кримінально-виконавчої системи (фактор суспільного схвалення); 5) коефіцієнт неправомірного поведіння (фактор насильства, знущання, катування); 6) визнання прав і свобод засуджених (фактор захищеності засуджених). Зважаючи на те, що за такими показниками, як: рівень постпенітенціарної злочинності (65 %); не належне володіння співробітниками системи (60 %) знаннями щодо правових засад їхньої діяльності, ефективність системи потребує удосконалення, дисертантом запропоновано авторський алгоритм підвищення ефективності функціонування кримінально-виконавчої системи за рахунок підвищення рівня компетентності працівника, покращення його соціально-правового захисту, тісної співпраці кримінально-виконавчих установ з уповноваженими органами пробації та іншими соціальними інституціями.

13. У межах розроблення експериментальної частини Концепції розвитку пенітенціарної системи України запропоновано будівництво пенітенціарної установи нового типу, розрахованої на реалізацію сучасної пенітенціарної політики, що передбачатиме організацію відбування покарання у регіоні за місцем проживання. Ця установа може являти собою спеціальний комплекс, розрахований на роздільне тримання всіх категорій засуджених. Більше того, вона може стати потужною науково-дослідною базою, що даватиме змогу апробувати всі прогресивні ідеї у сфері виконання та відбування покарань.

14. Сформульовано базові положення, які доцільно застосувати для удосконалення функціонування кримінально-виконавчої системи України та її трансформації у пенітенціарну систему, а саме:

– у тексті ч. 1 ст. 63 КК України та розділу III КВК України слова «покарання у виді позбавлення волі» замінити словами «покарання, пов'язані з позбавленням волі»;

– у ст. 25 КВК України дати визначення громадської організації, що бере участь у справах кримінально-виконавчої системи, закріпити основні напрями її діяльності.

Представляється необхідним закріпити положення, згідно з яким адміністрація не вправі відмовити офіційно зареєстрованим громадським організаціям відвідувати кримінально-виконавчі установи, за винятком випадків, коли є дані про те, що така організація пов'язана з кримінальними структурами. Причому така відмова адміністрації повинна бути вмотивованою та може бути оскаржена в суді.

Запропоновано встановити положення, що співпраця кримінально-виконавчих установ та громадських організацій здійснюється на підставі спільного

договору між громадською організацією та установою або між громадською організацією і вищестоящим органом. При цьому доцільно додати положення про те, що члени громадських організацій, які мають незняту чи непогашену судимість, у кримінально-виконавчі установи можуть не допускатися з підстав, викладених вище.

Варто встановити, що адміністрація або вищий орган у будь-якому випадку зобов'язані вказати причини, з яких громадська організація або її члени не допускаються у кримінально-виконавчі установи.

– Частина 1 ст. 102 КК України викласти в такій редакції:

«Покарання у виді позбавлення волі особам, які не досягли до вчинення злочину вісімнадцятирічного віку, може бути призначене на строк від шести місяців до десяти років, крім випадків, передбачених пунктом 5 частини третьої цієї статті. Неповнолітні, засуджені до покарання у виді позбавлення волі на певний строк, відбувають його в умовах ізоляції у спеціальних виховних установах».

– Статтю 104 КВК України викласти в такій редакції:

«Стаття 104. Оперативно-розшукова діяльність в органах і установах виконання покарань, слідчих ізоляторів

1. Відповідно до закону в органах і установах виконання покарань, слідчих ізоляторах здійснюється оперативно-розшукова діяльність, основним завданням якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп з метою:

забезпечення безпеки засуджених, персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України та інших осіб;

попередження і виявлення злочинів, вчинених в органах і установах виконання покарань, слідчих ізоляторах, а також порушень установленого порядку відбування покарання і попереднього ув'язнення;

вивчення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень;

надання правоохоронним органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність або кримінальне провадження, допомоги в розкритті, припиненні та попередженні злочинів.

2. Оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів».

До змісту цієї правової бази, на нашу думку, і спираючись на наявні наукові напрацювання, в яких взято участь і автором дослідження (в межах наукової діяльності, здійснюваної науковою школою «Інтелект»), мають увійти такі нормативно-правові акти інноваційного характеру: пенітенціарна доктрина України; Закон України «Про засади пенітенціарної політики України»; Закон України «Про пенітенціарну систему України»; Основи пенітенціарного законодавства України; Пенітенціарний кодекс України; Закон України «Про

пенітенціарну та постпенітенціарну діяльність інститутів громадянського суспільства»; Загальнодержавна програма сприяння суб'єктам, залученим до пенітенціарної та постпенітенціарної діяльності (в рамках якої передбачити систему організаційно-правових, соціально-економічних, фінансових, податкових та інших гарантій і пільг, адресованих відповідним суб'єктам).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Шкута О. О. Пенітенціарна система України: теоретико-прикладна модель : монографія. Херсон : Гельветика, 2017. 366 с.

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Шкута О. О. Об'єктивна сторона ухилення від відбування покарань у вигляді обмеження та позбавлення волі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету* : зб. наук. пр. 2014. № 11. Т. 2. С. 90–92. (Серія «Юриспруденція»).

2. Шкута О. О. Теоретико-прикладні засади підготовки персоналу виправного центру Державної пенітенціарної служби України. *Науковий вісник Херсонського державного університету* : зб. наук. пр. 2014. № 6–1. Т. 3. С. 213–216. (Серія «Юридичні науки»).

3. Шкута О. О. Нормативно-правове забезпечення функціонування пенітенціарної системи України. *Прикарпатський юридичний вісник* : зб. наук. пр. 2015. № 2 (8). С. 165–168.

4. Шкута О. О. Теоретико-прикладні засади призначення покарання у вигляді тримання військовослужбовців у дисциплінарному батальйоні. *Право і суспільство* : наук. журнал. 2015. № 3. С. 182–186.

5. Пузирьов М. С., Шкута О. О. Перші міжнародні пенітенціарні конгреси (1846, 1847, 1857 рр.) як історико-правовий вимір порівняльних кримінально-виконавчих досліджень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. Вип. 19. С. 106–108. (Серія : Юриспруденція).

6. Шкута О. О. Алгоритм реформування державної пенітенціарної служби України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : зб. наук. пр. 2016. № 36, т. 2. С. 113–116. (Серія «Право»).

7. Шкута О. О. Визначення пенітенціарної системи як елемента кримінально-виконавчої доктрини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : зб. наук. пр. 2016. № 37. С. 79–83. (Серія «Право»).

8. Шкута О. О. Генезис становлення та розвиток кримінально-виконавчої системи незалежної України. *Підприємництво, господарство і право* : наук.-практ. госп.-правовий журнал. 2016. № 2 (240). С. 153–157.

9. Шкута О. О. Деякі питання діяльності спостережної комісії як складової соціального партнерства пенітенціарної системи України. *Право і суспільство* : наук. журнал. 2016. № 3. С. 177–182.

10. Шкута О. О. Історико-правовий аналіз формування терміна «пенітенціарна система» у кримінально-виконавчому праві України. *Науковий вісник Херсонського державного університету* : зб. наук. пр. 2016. № 2. Т. 3. С. 41–44. (Серія «Юридичні науки»).

11. Шкута О. О. Компаративістський аналіз функціонування пенітенціарних систем зарубіжних країн. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 1. Т. 4. С. 53–55. (Серія «Юридичні науки»).

12. Шкута О. О. Концептуальні принципи пенітенціарної політики України. *Підприємництво, господарство і право* : наук.-практ. госп.-правовий журнал. 2016. № 5 (243). С. 81–85.

13. Шкута О. О. Окремі питання залучення до праці засуджених до позбавлення волі. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 1. С. 111–118. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/9-2016/shkuta.pdf>.

14. Шкута О. О. Правове забезпечення функціонування пенітенціарної системи України. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 254–261. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/11-2016/shkuta.pdf>.

15. Шкута О. О. Формування сучасного кадрового забезпечення в державній пенітенціарній службі України: Теоретико-прикладні засади. *Право і суспільство* : наук. журнал. 2016. № 2. С. 183–187.

16. Шкута О. О. Сучасні проблеми реалізації кримінально-виконавчої політики як засобу запобігання злочинності. Теоретико-прикладний аспект. *Прикарпатський юридичний вісник* : зб. наук. пр. 2017. № 6 (21). Т. 2. С. 154–157.

17. Шкута О. О. Теоретико-правовий аналіз поняття «пенітенціарна система». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету* : зб. наук. пр. 2017. № 30, т. 2. С. 56–59. (Серія «Юриспруденція»).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

1. Богатирьов І. Г., Шкута О. О. Теорія дослідження пенітенціарної системи України крізь призму науки кримінально-виконавчого права. *Публічне право* : наук.-практ. юрид. журнал. 2016. № 2 (22). С. 189–195.

2. Шкута О. О. Актуальные вопросы реформирования системы учреждений исполнения наказаний государственной пенитенциарной службы Украины. *JURĪDIC NATIONAL: Theorie i Practică*. 2016. № 2 (18). С. 117–119.

3. Шкута О. О. Влияние национального законодательства на эффективность работы государственной пенитенциарной службы Украины. *VISEGRAD JOURNAL on human rights*. 2016. № 1/1. С. 163–169.

4. Шкута О. О. Проблемы медико-санитарного обеспечения осужденных в исправительных колониях Украины. *Феміда* : республикан. юрид. науч.-практ. журнал. 2016. № 6 (246). С. 30–33.

**Тези доповідей та інші публікації,
які засвідчують апробацію матеріалів дисертації**

1. Шкута О. О. Становлення та розвиток інституту ресоціалізації засуджених в законодавстві України (історичний аналіз). *Держава та правотворчість в сучасній Україні: теорія, практика, перспективи* : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 24 листоп. 2012 р.). Дніпропетровськ : Дніпропетров. гуманітар. ун-т, 2012. С. 113–117.

2. Шкута О. О. Примусове лікування засуджених у виправних колоніях ДПтС України потребує удосконалення. *Проблеми протидії злочинності у XXI столітті: вітчизняний та міжнародний досвід* : матеріали Міжнар. симпозиуму (Чернігів, 24 квіт. 2015 р.) / за ред. д-ра юрид. наук, проф. І. Г. Богатирьова. Чернігів : Буковин. держ. фінансово-економічний ун-т, Апеляційний суд Чернігівської області, 2015. С. 81–83.

3. Шкута О. О. Деякі проблемні питання реформування державної пенітенціарної служби України. *Нові завдання та напрямки розвитку юридичної науки у XXI столітті* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 26–27 лют. 2016 р.). Одеса : Міжнарод. гуманітар. ун-т ; Ін-т нац. та міжнарод. права ; Півден. регіон. центр Нац. академії правових наук України, 2016. С. 170–172.

4. Шкута О. О. Соціально-правовий механізм забезпечення прав і свобод неповнолітніх засуджених в Україні. *Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх* : матеріали наук. семінару (Київ, 17 берез. 2016 р.). Київ : Ін-т кримінально-виконавчої служби ДПС України, 2016. С. 71–73.

5. Шкута О. О. Наукове визначення предмета реформування Державної пенітенціарної служби України. *Сучасні тенденції в юридичній науці України* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Вінниця, 18–19 берез. 2016 р.). Харків : Гельветика, 2016. С. 92–95.

6. Шкута О. О. Корупційні ризики в процесі реформування державної пенітенціарної служби України. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції* : збірник матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 15 квіт. 2016 р.) / МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінологічна асоціація України. Харків : ХНУВС, 2016. С. 169–171.

7. Шкута О. О. Проблема дотримання прав і свобод засуджених у місцях несвободи України. *Сучасна кримінально-правова політика України: законотворчість та судова практика (тенденції, проблеми і шляхи їх подолання)* : матеріали круглого столу (Дніпропетровськ, 22 квіт. 2016 р.). Дніпропетровськ : ДДУВС, 2016. С. 252–254.

8. Шкута О. О. Концептуальные основы развития пенитенциарной системы

Украины. *Актуальные вопросы современной юридической науки: теория, практика, методика* : материалы Междунар. заочной науч.-практ. конф. (Могилев, 20 мая 2016 г.). Могилев, 2016. С. 308–311. URL : http://www.institutemvd.-by/components/com_chronoforms5/chronoforms/uploads/-20161021124615_Vyhodnye_dannye.pdf.

9. Шкута О. О. Фундаментальні засади розбудови пенітенціарної політики України у ХХІ ст. *Актуальні проблеми модернізації законодавства та освіти в умовах євроінтеграційного поступу України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 27–28 жовт. 2016 р.). Чернігів : Академія ДПтС, 2016. С. 335–337.

АНОТАЦІЯ

Шкута О. О. Теоретико-прикладні засади функціонування кримінально-виконавчої системи України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право». – Університет державної фіскальної служби України. – Ірпінь, 2018.

У дисертації подано розв'язання важливої науково-прикладної проблеми функціонування кримінально-виконавчої системи України в сучасних умовах її реформування. Здійснено науково-теоретичний, історичний, методологічний аналізи функціонування кримінально-виконавчої системи України. Визначено її сучасний стан, проблеми та шляхи розвитку. Обґрунтовано кримінально-виконавче право як нормативно-правову основу кримінально-виконавчої системи. Виокремлено сутнісні ознаки кримінально-виконавчих правовідносин та їхніх суб'єктів у межах кримінально-виконавчої системи держави. Запропоновано авторську класифікацію функцій кримінально-виконавчої системи.

Сформульовано авторське визначення кримінально-виконавчої системи держави та запропоновано системоутворюючі ознаки, що становлять зміст поняття «кримінально-виконавча політика». Завдяки теоретичним напрацюванням та отриманим науково обґрунтованим результатам виокремлено новаторські принципи формування й реалізації кримінально-виконавчої політики та функціонування кримінально-виконавчої системи України, відмінні від принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання й відбування покарань (ст. 5 КВК України).

Розроблено Концепцію розвитку кримінально-виконавчої системи України у ХХІ ст. з урахуванням таких ключових аспектів: раціональна гуманізація умов відбування покарання в місцях позбавлення волі, удосконалення системи установ виконання покарань, перехід до повної трудової зайнятості засуджених, вирішення проблем фінансування кримінально-виконавчої системи.

Доведено, що кримінально-виконавча система України сьогодні перебуває на черговому етапі свого реформування й становить комплекс державно-правових, соціально-економічних та психолого-педагогічних інститутів, які в сукупності

забезпечують діяльність органів і установ Міністерства юстиції України у сфері виконання кримінальних покарань та пробації відповідно до Євроінтеграційного вектора розвитку нашої держави.

Одночасно визначено окремі структурні компоненти механізму оптимального виконання покарань, що є квінтесенцією побудови в Україні кримінально-виконавчої системи нового європейського типу, та визначено соціально-правову природу процесу виконання/відбування покарань з позицій трансформації кримінально-виконавчої системи в пенітенціарну (виправну). З наукової позиції обґрунтовано підходи до поняття та змісту кримінально-виконавчої політики й понятійно-семантичного апарату науки кримінально-виконавчого права в контексті його поступальної трансформації в пенітенціарне право та компаративні засади функціонування кримінально-виконавчих систем України й зарубіжних країн.

За результатами аналізу галузевих підходів до функціонування кримінально-виконавчої системи вдосконалено принципи кримінально-виконавчої політики та критерії оцінювання її ефективності. Аргументовано авторське розуміння кримінально-виконавчої системи України у світлі реформаційних процесів ХХІ ст., яке зводиться до її розгляду в широкому контексті, підтримуючи вектор єдиної державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, забезпечення формування й реалізацію якої нині покладено на Міністерство юстиції України. Надано пропозиції до проекту Закону України «Про пенітенціарну систему України». Сформульовані пропозиції щодо розроблення проекту Пенітенціарного кодексу України та уточнення місця слідчих ізоляторів у системі органів виконавчої влади з подальшим науковим обґрунтуванням передачі їх до відомства Міністерства внутрішніх справ України.

Ключові слова: кримінально-виконавча система, кримінально-виконавча політика, виконання кримінальних покарань, принципи, трансформація, концепція.

АННОТАЦІЯ

Шкута О. О. Теоретико-прикладные основы функционирования уголовно-исполнительной системы Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». – Университет государственной фискальной службы Украины. – Ирпень, 2018.

В диссертации представлены решения важной научно-прикладной проблемы функционирования уголовно-исполнительной системы Украины в современных условиях ее реформирования. Осуществлено научно-теоретический, исторический, методологический анализы функционирования уголовно-исполнительной системы Украины. Определены ее современное состояние, проблемы и пути развития. Обоснованно уголовно-исполнительное право как нормативно-правовую основу уголовно-исполнительной системы. Выделены существенные признаки уголовно-

исполнительных правоотношений и их субъектов в рамках уголовно-исполнительной системы государства.

Предложена авторская классификация функций уголовно-исполнительной системы.

Сформулировано авторское определение уголовно-исполнительной системы государства и предложены системообразующие признаки, составляющие содержание понятия «уголовно-исполнительная политика». Благодаря теоретическим наработкам и полученным научно обоснованным результатам выделены новаторские принципы формирования и реализации уголовно-исполнительной политики и функционирования уголовно-исполнительной системы Украины, отличные от принципов уголовно-исполнительного законодательства, исполнения и отбывания наказаний (ст. 5 УИК Украины).

Разработана Концепция развития уголовно-исполнительной системы Украины в XXI в. с учетом таких ключевых аспектов: рациональная гуманизация условий отбывания наказания в местах лишения свободы, совершенствование системы учреждений исполнения наказаний, переход к полной трудовой занятости осужденных, решение проблем финансирования уголовно-исполнительной системы.

Доказано, что уголовно-исполнительная система Украины сегодня находится на очередном этапе своего реформирования и составляет комплекс государственно-правовых, социально-экономических и психолого-педагогических институтов, которые в совокупности обеспечивают деятельность органов и учреждений Министерства юстиции Украины в сфере исполнения уголовных наказаний и пробации в соответствии с Евроинтеграционным вектором развития нашего государства.

Одновременно определены отдельные структурные компоненты механизма оптимального выполнения наказаний, что является квинтэссенцией построения в Украине уголовно-исполнительной системы нового европейского типа, и определено социально-правовую природу процесса выполнения/отбывания наказаний с позиций трансформации уголовно-исполнительной системы в пенитенциарную (исправительную). С научной позиции обоснованы подходы к понятию и содержанию уголовно-исполнительной политики и понятийно-семантического аппарата науки уголовно-исполнительного права в контексте его поступательной трансформации в пенитенциарное право и компаративные основы функционирования уголовно-исполнительных систем Украины и зарубежных стран.

По результатам анализа отраслевых подходов к функционированию уголовно-исполнительной системы усовершенствованы принципы уголовно-исполнительной политики и критерии оценки ее эффективности. Аргументировано авторское понимание уголовно-исполнительной системы Украины в свете процессов реформирования XXI в., которое сводится к его рассмотрению в широком контексте, поддерживая вектор единой государственной политики в сфере исполнения уголовных наказаний и пробации, обеспечения формирования и

реализации которой в настоящее время возложено на Министерство юстиции Украины. Даны предложения к проекту Закона Украины «О пенитенциарной системе Украины». Сформулированы предложения по разработке проекта Пенитенциарного кодекса Украины и уточнения места следственных изоляторов в системе органов исполнительной власти с последующим научным обоснованием передачи их в ведомство Министерства внутренних дел Украины.

Ключевые слова: уголовно-исполнительная система, уголовно-исполнительная политика, исполнения уголовных наказаний, принципы, трансформация, концепция.

SUMMARY

Shkuta O. O. Theoretical and applied foundations of the functioning of the criminal executive system of Ukraine. – *The manuscript.*

The dissertation for obtaining the degree of Doctoral of Law Sciences 12.00.08 «Criminal Law and Criminology; Criminal and Executive Law». – University of the State Fiscal Service of Ukraine. – Irpin, 2018.

The dissertation provides a solution to an important scientific and applied problem of the functioning of the criminal executive system of Ukraine in modern conditions of its reformation. A scientific and theoretical, historical, methodological analysis of the functioning of the criminal executive system of Ukraine is done. In the paper, there is substantiated criminal executive law as a conceptual basis for the theory of the criminal executive system. Essential features of criminal executive legal relations and their subjects within the criminal executive system of the state are distinguished. The author's classification of functions of the criminal executive system is proposed.

The author's definition of the criminal executive system of the state is formulated and system-forming characteristics that constitute the core of the concept «criminal executive policy» are proposed. Due to theoretical advances and obtained scientifically grounded results, there are distinguished innovative principles of the formation and implementation of the criminal executive policy and functioning of the criminal executive system of Ukraine, which are distinct from principles of the criminal executive legislation, execution and service of punishments (Art. 5 of CEC of Ukraine).

The Concept of development of the criminal executive system of Ukraine in the XXI century is developed, taking into account such key aspects as rational humanization of the conditions of serving sentences in places of detention, the improvement of the system of penitentiary institutions, the transition to full employment of prisoners, the solution of the problems of financing of the criminal-executive system. It is proved that the criminal executive system of Ukraine is today on the next stage of its reforming and is a complex of state-legal, socio-economic, and psychological-pedagogical institutions, which in an aggregate provide the activity of bodies and institutions of the Ministry of

Justice of Ukraine in the field of execution of criminal penalties and probation according to the European integration vector of development of our state.

At the same time, there are determined separate structural components of a mechanism for optimal execution of punishment, which is a quintessence of building in Ukraine of the criminal executive system of a new, European type, and determined a socio-legal nature of a process of execution/serving of sentences from the perspective of transformation of the criminal executive system to penitentiary (correctional) one. From the scientific viewpoint, there are substantiated approaches to the concept and essence of the criminal executive policy and conceptual-semantic apparatus of the science of criminal executive law in the context of its gradual transformation to penal law and comparative principles of the functioning of criminal executive systems of Ukraine and foreign countries.

According to the results of the analysis of branch approaches to the functioning of the criminal executive system, principles of the criminal executive policy and appraisal criteria of its efficiency are improved. The author's understanding of the criminal executive system of Ukraine in the light of reformation processes of the XXI century is argued, which comes down to its consideration in the broad context, supporting the vector of a unified state policy in the field of execution of criminal penalties and probation; the provision of its formation and implementation is now entrusted to the Ministry of Justice of Ukraine. Proposals to the draft Law of Ukraine «On Penitentiary System of Ukraine» are given. Formulated proposals for the development of draft Penitentiary Code of Ukraine and clarification of the place of investigative isolators in the system of executive authorities with further scientific substantiation of their transfer to the jurisdiction of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

Key words: criminal executive system, criminal executive policy, execution of criminal penalties, principles, transformation, concept.

Підписано до друку _____. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Друк. арк. 1,8. Тираж 100 прим.
Замов. № _____.

Видруковано в Університеті державної фіскальної служби України.
08205, Київська обл., м. Ірпінь, вул. Університетська, 31